

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-19>

УДК 378.147

Акімова О.М., Бабакіна О.О., Кузнецова О.В.
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Втілення основних засад Концепції розвитку інклюзивного навчання в Україні передбачає підготовку майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи. Стаття присвячена аналізу основних напрямів підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання. У статті висвітлюється напрями підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання. Розкрито поняття «науково-методична робота» та «науково-методична робота в умовах упродовження інклюзивного навчання». Схарактеризовано професійні якості педагогічного працівника та визначено зміст груп компетентностей, що забезпечують успішність здійснення науково-методичної роботи, а саме: фахові, методичні та професійні.

Ключові слова: науково-методична робота, майбутній учитель початкової школи, заклад вищої освіти, інклюзивна освіта, інклюзивна форма навчання.

Akimova Olena, Babakina Oksana, Kuznetsova Oksana
Public institution «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»
Kharkiv Regional Council

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL FOR PERFORMANCE OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL WORK IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE LEARNING

Summary. An important place in the professional transformation of the inclusive nature of the future specialist is occupied by his scientific and methodological work, which should be considered, first of all, as a means of creative growth, which is accompanied by the quality and effectiveness of the preparation for inclusive pedagogical activity. The preparation of future primary school teachers to carry out scientific and methodological work in the context of inclusive learning is conditioned by the strategic tasks of reforming higher pedagogical education, the main tasks of which are formulated in the national doctrine, in particular, creating conditions for continuous improvement of educational and qualification levels, updating of professional and general knowledge of citizens, enrichment of the spiritual and intellectual potential of society; preparation for advanced training and retraining. The article is devoted to the analysis of the basic directions of preparation of future elementary school teachers for carrying out scientific and methodological work in the conditions of inclusive learning. The article highlights the directions of preparation of future elementary school teachers to carry out scientific and methodological work in the conditions of inclusive learning. The concept of «scientific and methodological work» is understood, which in modern pedagogical science is understood purposeful activity for providing psychological and pedagogical and methodological training, aimed at improving the efficiency of education, achieving mastery in teaching subjects, conducting various forms of classroom and extra-curricular work. Under the scientific and methodological work in the conditions of inclusive education implementation is understood the system of interrelated measures aimed at ensuring continuous mastering of pedagogical technologies and realization in the pedagogical practice of innovative pedagogical property of inclusive character for the purpose of comprehensive mastery. The article describes the professional qualities of a pedagogical worker and defines the content of groups of competences that ensure the success of scientific and methodological work, namely: professional, methodical and professional.

Keywords: scientific and methodological work, future primary school teacher, institution of higher education, inclusive education, inclusive form of education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогічної освіти робота майбутніх фахівців має ґрунтуватись на інноваційних підходах та європейському досвіді створення освітнього простору.

Зауважуючи на втіленні основних засад Концепції розвитку інклюзивного навчання в Україні, особливого значення набуває підготовка майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи.

Важливе місце у професійній трансформації інклюзивного характеру майбутнього фахівця займає його науково-методична робота, яку слід розглядати, перш за все, як засіб творчого зростання, що супроводжується якістю та ефективністю здійснення підготовки до інклюзивної педагогічної діяльності.

Таким чином, підготовка майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання

зумовлена стратегічними завданнями реформування вищої педагогічної освіти, головні завдання якої сформульовані у національній доктрині, зокрема створення умов для постійного підвищення освітнього й кваліфікаційних рівнів, оновлення професійних і загальноосвітніх знань громадян, збагачення духовного та інтелектуального потенціалу суспільства; підготовка до підвищення кваліфікації й перепідготовки кадрів.

Аналіз досліджень та публікацій. Різні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя висвітлено у наукових дослідженнях О. Бабакиної, Л. Петриченко, Г. Пономарьової, О. Савченко, Л. Тимчук, Ф. Халілової, Л. Хомич та інших.

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці приділяли увагу інклюзивній освіті: В. Бондар, І. Демченко, І. Іванова, Т. Євтухова, А. Колупаєва, З. Ленів, О. Столяренко, З. Шевців, А. Шевцов, які розкривають проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання та виховання в закладах загальної середньої освіти, їх реабілітації та соціалізації в суспільстві.

Вивчення літератури з питань підготовки до методичної роботи дало змогу виокремити кілька підходів до визначення місця методичної роботи в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Науковці Н. Клокар, Н. Протасова, С. Сисоева та інші розглядають методичну роботу як ланку неперервної освіти; Ю. Бабанський, М. Ващенко, Н. Когород, Л. Мороз – характеризують зміст методичної роботи як структурної одиниці в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; В. Олійник, Е. Ричихіна аналізують форми науково-методичної роботи; Е. Данієлс, К. Стаффорд, В. Шорохова досліджували окремі елементи науково-методичної роботи як засобу підвищення професійної компетентності педагога в класі з інклюзивною формою навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасній педагогічній науці спостерігаються спроби ототожнення навчальної і методичної роботи, тлумачення останньої характеризується як напрям освітньої діяльності, що передбачає розробку змістового наповнення дисциплін, передбачених навчальним планом, їх документальне забезпечення (складання планів і програм), діагностику рівнів предметної підготовки тощо.

Такий підхід є лише частково виправданим, оскільки методика як прикладна педагогічна наука не відповідає на запит у формуванні ключових компетентностей майбутніх фахівців в умовах впровадження інклюзивної форми навчання, передбачає зміни пріоритетних напрямів освіти, оновлення змісту, видів і форм підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі основних напрямів підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Актуальним питанням підготовки сучасного вчителя початкової школи є формування компетентностей фахівців, спрямованих реалізувати творчий потенціал кожного учня, незалежно від його стану здоров'я та рівня розвитку [5].

Розроблений професійний стандарт «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти» основною метою зазначає підготовку до організації навчально-пізнавальної діяльності, виховання та розвитку учнів початкової школи та передбачає певні трудові функції, а саме: планування та здійснення освітнього процесу; забезпечення й підтримка навчання, виховання й розвиток учнів в освітньому середовищі та родині; створення освітнього середовища; рефлексія та професійний саморозвиток; проведення педагогічних досліджень; надання методичної допомоги колегам із питань навчання, розвитку, виховання й соціалізації учнів початкової школи закладу загальної середньої освіти; узагальнення власного педагогічного досвіду та його презентація педагогічній спільноті; оцінювання результатів роботи вчителів початкової школи закладу загальної середньої освіти [3].

За вищезазначеними трудовими функціями безперечно має бути змінена траєкторія напрямів підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах впровадження інклюзивного навчання.

Під науково-методичною роботою у сучасній педагогічній науці розуміють цілеспрямовану діяльність щодо забезпечення психолого-педагогічної та методичної підготовки, спрямованої на підвищення ефективності освіти, досягнення майстерності у викладанні дисциплін, проведення різних форм аудиторної і позааудиторної роботи [2].

Під науково-методичною роботою в умовах впровадження інклюзивного навчання розуміють систему взаємопов'язаних заходів, спрямованих на забезпечення безперервного оволодіння педагогічними технологіями й реалізацією у власній педагогічній практиці інноваційних педагогічних надбань інклюзивного характеру з метою всебічного підвищення професійної майстерності майбутнього вчителя.

Зважаючи на це, усвідомлюємо, що першочерговою стає підготовка майбутнього вчителя, спроможного гнучко й доцільно впроваджувати нові технології, посилаючись на тенденції та сучасні здобутки науково-методичної роботи [1].

Організація підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання передбачає реалізацію таких напрямів роботи [2]:

- опанування методами корекції змісту освіти відповідно до вимог сучасності й суспільства;
- забезпечення високого рівня реалізації освітніх стандартів інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти;
- забезпечення безперервного оволодіння педагогічними технологіями інклюзивного змісту й реалізацією у власній майбутній педагогічній практиці інноваційних педагогічних надбань;
- навчання впродовж життя.

Однак у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання виникають такі перешкоди:

- стереотипи освітян щодо форм впровадження інклюзивного навчання в початковій школі;
- невідповідність зазначених принципів у Концепції розвитку інклюзивного навчання їх практичній реалізації у закладах загальної середньої освіти;

– спотворення змісту основних положень Концепції розвитку інклюзивного навчання в суспільстві;

– особистісні психолого-педагогічні бар'єри майбутніх учителів початкової школи.

Отже, підготовка майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання передбачає формування професійних потреб, інтересу та практичних умінь, що можливо лише за умови створення толерантного середовища власне в закладі освіти, що є підґрунтям для ефективного формування ціннісно-мотиваційної сфери студентів до здійснення науково-методичної роботи.

Основними завданнями цього напрямку є: мінімізація негативних емоційних проявів; зняття напруги в групі; навчання способів саморегуляції; підтримка емоційної чутливості; розвиток емпатії й адекватного емоційного реагування (емоційна стабільність); розвиток вольової сфери; актуалізація бажання спілкуватися з людьми; виховання позитивного ставлення до людей; включення ідей толерантності в зміст занять та інші продуктивні види діяльності та обговорення реальних подій життя.

Виходячи з вищезазначеного, особливій уваги набуває зміна підготовки майбутніх учителів від формування вмій та навичок до формування компетентностей здійснення науково-методичної роботи, що має виступати особистим прагненням майбутніх фахівців на основі сформованих професійних особистих якостей майбутнього педагогічного працівника.

Таким чином, першочергового значення набуває технологічна компетентність, що інтегрує такі професійні якості педагогічного працівника:

– знання психолого-педагогічних закономірностей навчання, виховання і розвитку особистості, здатність співвідносити мету і завдання освітньої підготовки з індивідуальними особливостями здобувачів освіти, їх інтересами й освітніми запитами;

– уміння проектувати освітній процес, корегувати власну викладацьку діяльність з урахуванням прогнозованих змін;

– уміння передбачати результати навчально-пізнавальної діяльності здобувачами освіти й наслідків власної педагогічної діяльності;

– уміння добирати оптимальні методи викладання, застосовувати сучасні педагогічні технології, спрямовувати їх на досягнення освітньої мети;

– досвід планування, організації та проведення навчальних занять різних типів і форм;

– здатність до педагогічного самоаналізу;

– уміння цілеспрямованого спостереження, узагальнення і критичного засвоєння педагогічного досвіду.

Ураховуючи особливості формування компетентностей здійснення науково-методичної роботи, особливої уваги набувають напрями роботи майбутнього фахівця, які для учителів класів з інклюзивною формою навчання розкрила дослідниця З. Шевців зокрема [6]: навчально-виховні; корекційно-розвивальні; соціалізуючі та реабілітаційні.

Дамо детальну характеристику зазначених видів робіт.

Навчально-виховна робота, яка завдяки проведенню різних форм організації освітнього про-

цесу, адаптацій моделювання змісту навчальних програм, забезпечуватиме умови для розумового, соціального, морального, фізичного розвитку й саморозвитку кожного молодшого школяра.

Корекційно-розвивальна робота передбачає втілення комплексу дій та засобів допомоги учням з особливими освітніми потребами у процесі навчання та виховання, орієнтованих на відновлення порушень, зумовлених особливостями їхнього розвитку емоційно-вольової, мовленнєвої сфер, шляхом застосування особистісно зорієнтованих корекційних програм, індивідуального й диференційованого підходу.

Соціально-реабілітаційна робота охоплює: реабілітаційну роботу, яка передбачає комплекс заходів, спрямованих на відновлення частково втрачених або послаблених властивостей і функцій організму особистості дитини з особливими освітніми потребами, окремих її рис із метою максимального повного розвитку індивідуальних можливостей і активно перетворювальної адаптації до навколишнього світу; анімаційну роботу, яка розглядається як вид дозвілєвої роботи, надання комплексу заходів, спрямованих на стимулювання життєвих сил, залучення дітей з особливими освітніми потребами до активного проведення вільного часу, організації розваг і дозвілля; соціальну роботу як комплекс заходів, що уможливило соціалізацію дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі.

Реалізація окреслених напрямів залежить від структурованості процесу й змісту його професійної підготовки у закладі вищої освіти, зміст якої відображено в навчальному плані спеціальності Початкова освіта.

Дослідниця З. Шевців визначає компетентності, що на нашу думку, забезпечують успішність формування компетентностей здійснення науково-методичної роботи [6]:

1) фахові – володіння змістом навчальних предметів та методиками їх викладання, педагогічною майстерністю, інноваційними технологіями, організаторськими вміннями, педагогічним тактом, педагогічною технікою, технологією спілкування та іншими якостями;

2) методичні – діагностування стану й динаміки розвитку учнів, що мають труднощі в засвоєнні знань, різних видів навчально-пізнавальної діяльності, оцінювання та усунення причин, які спричинили ці труднощі; реалізація загальнопедагогічних, соціально-педагогічних та корекційно-розвивальних технологій навчання; вивчення чинників впливу на процеси відхилення у розвитку дитини, уможливлення належного педагогічного супроводу; реалізація індивідуального та диференційованого підходу до навчання; формування зацікавленості учнів загального розвитку до позитивної взаємодії з однолітками із особливими освітніми потребами тощо;

3) професійні – спрямованість на соціально-педагогічну діяльність; готовність нести відповідальність за результати власної діяльності; сформованість системи цінностей соціально-педагогічної діяльності; саморегуляція поведінки в інклюзивному середовищі;

4) особистісно значущі – емоційна чуйність і стресостійкість, толерантність, довготривала пам'ять, спостережливість, воля, уявлення, різні

види уваги, культура темпераменту, об'єктивна самооцінка, гуманізм, великодушність, милосердя, емпатійність, уважність, доброзичливість, дисциплінованість, вимогливість, скромність, товариськість, об'єктивність, самокритичність, висока моральна культура, артистизм, загальна ерудиція, терпеливість, наполегливість, творчість та інші.

Безумовним позитивним моментом формування компетентностей щодо здійснення науково-методичної роботи є використання тренінгів, тренінгових та ігрових вправ, методів активного навчання, які надають можливість скоригувати власні навички науково-методичної роботи в майбутній педагогічній діяльності. Під час занять з використанням активних форм та методів набагато легше виокремити помилки та неточності.

Таким чином, основні напрями підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання передбачають вільний доступ до навчання, відповідність умов, широку соціалізацію, забезпечення додатковими ресурсами, дотримання прогресивних наукових підходів, командність та розширення можливостей для узагальнення та втілення передового досвіду для майбутніх фахівців.

Висновки і пропозиції. Отже, у ході реалізації основних напрямів підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання роботу організують за такими етапами: формування професійних потреб, інтересу та практичних умінь організації педагогічної взаємодії; розвиток гуманістичної спрямованості шляхом упровадження активних методів навчання: тренінгів, рольових ігор, розв'язання педагогічних задач та вирішення педагогічних ситуацій; використання позааудиторної роботи студентів. Особливої уваги набуває аспект формування компетентностей здійснення науково-методичної роботи, який як основу передбачає сформованість ціннісно-мотиваційної сфери у майбутніх фахівців та характеризується упровадженням системи допомоги за принципом «рівний – рівному».

Подальшого вивчення та наукового обґрунтування потребують проблеми визначення та характеристики змісту рівнів підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання тощо.

Список літератури:

1. Вітченко А.О. Теоретико-технологічні засади методичної роботи у вищому навчальному закладі. *Педагогічні науки*. Вип. 60. 2011. С. 34.
2. Жерносек І.П. Організація науково-методичної роботи в школі. Харків, 2006. 128 с.
3. Законодавство України. Київ, 2020. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення: 20.03.2020).
4. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Київ, 2011. 274 с.
5. Основи інклюзивної освіти в початковій школі : робочий зошит / за заг. ред. Г.Ф. Пономарьової. Харків : Комуніальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 2019. 124 с.
6. Шевців З.М. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : монографія. Київ, 2017. 384 с.

References:

1. Vitchenko, A.O. (2011). *Teoretyko-tekhnologhichni zasady metodychnoji roboty u vyshhomu navchaljnomu zakladi* [Theoretical and technological principles of methodological work in higher education]. *Pedagoghichni nauky*, vol. 60, p. 34. (in Ukrainian)
2. Zhernosjek, I.P. (2006). *Orghanizacija naukovo-metodychnoji roboty v shkoli* [Organization of scientific and methodological work at school]. Kharkiv, 128 p. (in Ukrainian)
3. *Zakonodavstvo Ukrajiny*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/index> (accessed: 20.03.2020).
4. Kolupajeva, A.A., & Savchuk, L.O. (2011). *Dity z osoblyvymy osvithnimy potrebamy ta orghanizacija jikh navchannja* [Children with special educational needs and organization of their education]. Kyiv, 274 p. (in Ukrainian)
5. Ponomarjova, Gh.F. (ed.) (2019). *Osnovy inkljuzyvnoji osvity v pochatkovij shkoli: robochij zoshyt* [Basics of inclusive education in elementary school: workbook]. Kharkiv: Komunalnyj zaklad «Kharkivjsjka ghumanitarno-pedagoghichna akademija» Kharkivjskoi oblasnoji rady, 124 p. (in Ukrainian)
6. Shevciv, Z.M. (2017). *Profesijna pidgotovka majbutnikh uchyteliv pochatkovoji shkoly do roboty v inkljuzyvnomu seredovyshhi zaghaljnoosvitnjogho navchaljnogho zakladu: monoghrafija* [Training of future primary school teachers to work in an inclusive environment of a comprehensive educational institution: monograph]. Kyiv, 384 p. (in Ukrainian)